

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskernes Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

DER LIGGER GULD UNDER GYVELROD

UDGIVET AF
ULFBORG PLANTAGE

**DER LIGGER GULD
UNDER GYVELROD**

DER LIGGER GULD UNDER GYVELROD

Ulfborg Plantage gennem hundrede år

1871 - 1971

VED ALFRED KAAE

UDGIVET AF
ULFBORG PLANTAGE

Indhold:

Fortale	7
Hvorfor?	9
Der ligger guld under gyvelrod	14
Selskabet stiftes	22
Jordkøb og udvidelser	25
Lidt plantagehistorie	30
Plantør og skovfoged	38
Plantagefesterne	46
Plantagens drift i dag. Ved skovfoged Hans Huitfeld Jensen	50
Bestyrelse og revisorer	54

Fortale

Den 17. maj 1871 holdtes i Vejlstrup kro stiftende generalforsamling for aktieselskabet ULFBORG PLANTAGE.

Det er den første plantage, der er plantet i de store indsander her på egnen. Vi har derfor ment, at det var rimeligt nu i hundredåret med dette lille skrift at mindes de mennesker, der fik foretagendet sat i gang, og dem, der gjorde arbejdet og videreførte det gennem de skiftende tider, som det pionérarbejde det var.

Til vore tålmodige aktionærer er der kun én gang udbetalt udbytte, og nu beder vi jer modtage dette skrift om ULFBORG PLANTAGE som en hilsen fra den skov, som I er ejere af. Vi håber, at I kan følge dens udvikling i store træk og se, at arbejdet virkelig har båret frugt. Selskabet ejer nu et areal på omkring det femdobbelte af det, man begyndte med i 1871, og den klithede, som har bredt sig over Stenild bakken i tusinde år, er nu inden for vort område forvandlet til en skov, som vi kan frydes over, og som i fremtiden kan give både arbejde, glæde og udbytte.

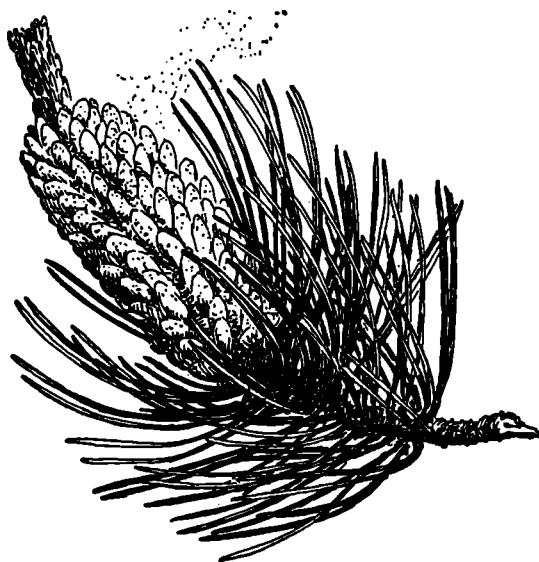
Ud fra ønsket om at udvide landets skovareal gav staten i mange år et kærkomment tilskud til plantningsarbejdet også her i vor plantage. For denne opmuntring og hjælp må vi stadig være taknemmelige. Ligeledes må vi takke Det danske Hedeselskab for direkte tilskud, men først og sidst for inspiration og forstlig vejledning gennem de mange år. Uden Hedeselskabets hjælp havde der næppe været skov over Stenild-bakken. Og så siger vi tak til alle de medarbejdere, vi har haft til det store arbejde, og vi takker især de daglige ledere af arbejdet og håber, at det foruden at give møje, trætte lemmer og dagligt brød også har givet nogen glæde i sindet, for træer er jo nogle villige og venlige skabninger at omgås, når man tager rigtigt på dem.

Og så siger vi tak til alle vore mange kunder. Vi håber, at de har været tilfredse, og at plantagen også i de kommende år må kunne levere en masse godt træ.

Ulfborg 1971.

Jens Meldgaard. Aage Hundevad. Karl Høgsberg.

Aage Ebbensgaard. Kristian Skovmose.

Hvorfor?

Ja, hvorfor tog de sig på at plante den skov i 1871? Var det en lysende tanke fostret på dette sted, der var årsagen?
Svaret må blive både ja og nej.

I 1866 var Det danske Hedeselskab oprettet. En ildsjæl stod i spidsen for det. Det var *Dalgas*, som fik den osende tande i de tunge vestjyske og midtjyske bønders sind til at lyse og varme. Han lærte dem, at det kunne nytte med engvanding, dræning, mergling og træplantning. De skulle selv gøre arbejdet; men han ville hjælpe dem med råd og dåd, så deres arbejde skulle komme til at bære frugt, mere frugt end forhen, og det var noget, de forstod.

Det var slet ikke *Dalgas*, der opfandt engvanding, dræning, mergling og plantning af bjergfyr; men han kunne gennem hedeselskabet bringe oplysning, organisere arbejdet og ligefrem skaffe tilskud og lån til iværksættelse af disse overmåde vigtige ting, så det arbejde, han udførte, kom til at indlede en helt ny tidsalder i det jyske hedelands historie.

Hundrede år før eller så gravede mændene i Bukbjerg mergel i deres egen mergelgrav. Præsten Janus Schou fortæller, at han købte mergel hos dem; men så fandt han mergel på præstegårdens mark. »Jeg har fundet en guldgrube!« jublede han; så gav han sig for alvor til at mergle sine lave, sure jorder, og så kunne der gro havre. Mere korn, flere kreaturer. Vi må give ham ret den gode Ulfborg-præst. Merglingen gjorde megen sur og kold jord ydedygtig. På høj og sund jord brugtes den vist slet ikke i 1700-tallet. Et århundrede senere, på Dalgas' tid var man klar over, at mergelen var det vigtigste hjælpemiddel ikke alene til at frugtbar gøre den nypløjede hedejord, men også til gammeldyrkede, kalkfattige agerjorders grundforbedring.

Bortledning af skadeligt vand har i umindelige tider været et svært problem. Højryggede agre og gravede vandrender og grøfter var fra gammel tid almindelige til formålet. Dræning var dog også kommen i brug en menneskealder, før hedeselskabet blev stiftet. Etatsråd Tang på Nørre Vosborg fik endog en mand sendt til Frijsenborg dels for at gå på dræningsskole og så, for at han skulle finde ud af, hvordan man der lavede drænrør.

Engvanding var også i brug, for en stor del ved hjælp af strømhjul, der løftede vandet op i render. Provst Ove Krarup blev i 1836 formand for Holstebro og Omegns landøkonomiske Selskab. Han var stærkt interesseret i engvanding og ville have, at de store jyske åers vand gennem kanaler skulle ledes hen over enge og agermarker, og han opnåede endog at Skjernåens opland blev nivelleret.

Som alle disse vigtige ting ikke var ukendte før mærkeåret 1866, således var det også med plantningssagen. Ved oprettelsen af Ulfborg Aktieplantage oplyses det, at Tang, Krarup og Ole Kirk forsøgte med nogen held at få træer til at gro i heden, uden at det dog fik nogen egentlig betydning, da vestenvinden, ubetænksomme mennesker og løsgående husdyr ødelagde træerne.

At der her nævnes folk fra Ulfborg, som var med i disse vigtige foretagender, skal blot vise, hvad der var fremme i tiden, før hedeselskabet blev dannet. Storheden i Dalgas' arbejde ligger deri, at han havde sind og evner til at organisere faglig og økonomisk hjælp og ved sin personlige adfærd opildnede til igangsættelse af disse arbejder, så de blev indledningen til en helt ny epoke i landets historie.

Gammelt brandbælte ved skovens oprindelige østside.

Det havde længe været set på som en opgave for staten at prøve på at frembringe skov på jord, der lå ubrugt hen. Igennem sandflugts-væsenet, som blev organiseret i 1792, skete der adskillige forsøg på at plante skov. Det lykkedes i Nordsjællands klitstrækninger; men i mange år gav arbejdet i de jyske klitter og indsander et kummerligt resultat, fordi man ikke havde de rigtige hårdføre træer, og så blev frøet sået på voksestedet.

Her på egnen forsøgt i Madum sande og i Femhøj sande ved Ringkøbing. Et forsøg på at erhverve Kronhede i Torsted blev ikke til noget, da ejerne, H. P. Ammitzbøll på Søgård og byfoged Søren Bork i Ringkøbing, nok ville sælge de 2631 tønder land, heden omfattede; men de forlangte den uhørte pris 2 rigsdaler kurant for hver tønne land, og det kunne rentekammeret ikke gå med til, skønt landskabet der ellers var egnet, da der ingen bebyggelse var på den tid.

I Femhøjsande blev der nu forsøgt, og omkring tredsindstyve år efter så Dalgas træerne der. Han sagde da, at hvis der blev plantet bjergfyr ind imellem de gamle træer, så kunne de måske reddes. De har altså stået i stampe. Hvordan det lykkedes i Madum, kender jeg ikke; men stedet, hvor forsøget blev gjort, kaldes endnu for statsjorden.

I den store Vrads sande i amtets sydøstlige hjørne forsøgte herredsfoged Møller på Højriis som sandflugtskommissær at lave skov. Og han siger selv, at det lykkedes, træerne groede godt. Det var birk og gran. Men trods hans optimisme blev der næppe nogen større skov.

Det er dog morsomt, at forstmændene i Nørlund plantage har konstateret, at der findes nogle pletter med ældgamle træer, som må stamme fra Møllers virksomhed omkring 1805-10. Ved nærmere undersøgelse viste det sig i 1966, at man på stubben af et sådant gammelt grantræ kunne tælle ikke mindre end 152 årringe, og da man undersøgte en stamme, kunne man se, at træet i 6 års alderen kun havde været 5 cm højt, ved 15 år var det 10 cm højt, og først i en alder af 55 år var træet blevet 1 meter højt. Møllers træer har da som træerne i Femhøjsande stået i stampe i over et halvt hundrede år. (Se Hedeslæbets Tidskrift 15. 10. 1968 s. 311 ff og følgende numre.)

Om der skulle findes lige så gamle træer i Femhøjsande og i Madum, kan ikke siges. Grantræer, rødgran, kan altså blive meget gamle. Den primitive måde at opelske skov på, blev dog snart afløst af mere hensigtsmæssige arbejdsmåder. Der opstod planteskoler, og man indførte bjergfyr og hvidgran. Feldborg plantage er vist det første sted, hvor bjergfyrren blev brugt i større stil. Den var sikkert også i brug i Husby klitplantage, da denne i 1859 blev påbegyndt. Ved hedeselskabets initiativ kom den til at spille en overordentlig stor rolle i hedeplantagerne. Man havde fundet et ammetræ og et træ, der kunne gro under forhold, hvor andre træer mislykkedes.

I 1869 var Dalgas på en stor hederejse også i Sørup i Torsted, og han fortæller, at Jens Sørup med glæde viste ham en ret stor plet, hvor han havde plantet graner, og det så ud til at lykkes her i Sørup sande. Noget forundret fulgte Dalgas med Jens Sørup ud i sanden, og han så da, at »granerne« var østrigsk fyr, så der var ikke noget mærkeligt i at de klarede sig godt. Sørup-manden fortalte, at han havde bestilt en sending »graner« mere fra planteskolen, for det var jo dejligt at se

træerne gro. Da kom de rigtige graner. Af dem får han naturligvis ikke ordentlige træer, siger Dalgas; men hans austriaca er det nok umagen værd at gå ud at se på, thi en kraftigere plantning kan man ikke ønske sig. Af træerne var nogle efter 7-8 års vækst så høje, at man ikke kunne nå toppen på dem med hånden, og de bedste stod oppe på klitterne, ikke i lavningerne. (Dalgas: Geografiske billeder fra heden, s. 64-65.)

Det var med plantningen som med de andre ting, som hedeselskabet særlig kom til at arbejde med, det var ligesom opgaverne til at sætte fart i alt dette lå og ventede på en organisator, og nu var han der. På denne baggrund skal oprettelserne af de ældste privatplantager ses. Endnu levede her i sognet Ole Kirk, og det har sikkert glædet ham, at folk her på egnen, hvor han havde haft sit livs virke, blev grebet af den plantningsbølge, som Dalgas rejste over det træfattige Vest- og Midtjylland.

Med sin svære egestok i hånden tog Dalgas rundt i hedelandet og pegede: dér kan gro skov – og dér kan gro skov – tag kun trøstig fat! Og de troede på hans ord og stolede på hans hjælp, og han svigtede ikke.

Gammelt brandbælte, til højre Filsp-partiet.

Der ligger guld under gyvelrod

Det er en gammel *sej*, at der ligger guld under gyvelrod. Og man skal være blind på alle sanser, hvis man kender vejen til plantagen og dog aldrig har set gyvelen blomstre langs vejen eller på Stenild bakke. Gamle *Chr. Larsen Vestergård* havde godt nok tit jakkelommen fuld af gyvelfrø, når han gik sin jævne gang ad Stenild bakke til for at røgte sine træer; men gyvelen var der også, før han til sin og nu vor glæde gik og dryssede lidt frø hist og her, for at det ret skulle komme til at blusse i forsummertiden.

Det kunne ellers godt være lidt svært at få øje på, at Ulfborg Store-sande gemte noget værdifuldt under sine forrevne vandrekitter, og det

er jo netop denne klitørken, der breder sig op over Stenild bakke og videre milevidt ud i øster ad Trolldoft og Fuglsang til. I forbindelse med klithederne i Staby, Madum og Tim, der går over i Torsted sandes og Kronhedens klitarealer, dannede disse klitegne en uoverskuelig ødemark iblandet enkelte grønne striber og pletter, hvor ukuelige hede-bønder havde slået sig ned og bjærgede til livets ophold: Filsø, Lystbæk, Rejkjær, Arbjerg, Lystlund, Kronhede, Galtmosehus, Fejgsøhus, Stråso, Trolldoft og Fuglsang var enkeltgårde og små samlinger af hedeje-domme. Denne enorme ødemark dækkede et område på henimod 10.000 ha eller halvanden kvadratmil. For hundrede år siden var her ikke et træ at se. Nu er her groet nogle hundrede millioner træer op, og de slører jo billedet af ødemarken, der langsomt omdannes til storskove, mens hedeboernes marker hegnes af plantager og mørke granrækker.

Er man født i forrige århundrede, kan man måske endnu gemme på et erindringsbillede af flyvende klittoppe, der rager op over et grønt krat af bjergfyr.

Men guldet under gyvelrod, hvad med det? Ja, jeg kommer til at grave ned i min spredte viden om egnens geologi og arkæologi for at vise, at sandet, klitterne og lyngen skjuler mange ting – vel ikke det røde guld; men en historie om, at her, netop her på Stenild bakke og i dens nærmeste omegn, hvor Ulfborg Aktieplantage ligger, har det ikke altid været granter, bjergfyr, sandklitter og lyng, som har givet egnen karakter.

At undergrunden i Stenild bakke er grus, sand og ler kan enhver overbevise sig om ved at gå ned i den gamle store grusgrav ved den gamle vej på bakkens nordskræning. Flyvesandet er her et temmelig tyndt lag, som dækker gamle morænelag. Lidt længere mod øst findes på begge sider af plantagens brandbælte store gamle mergelgrave, guld-miner efter Ulfborg-præstens, hr. Janus Schous, sprogbrug. Og gyvelens glæde ved at gro på bakken er netop betinget af disse forhold.

Men hvor er sandet da kommen fra, og hvornår har det sådan taget overhånd, så det kunne dominere landskabet i århundreder. Og hvad med »guldet under gyvelrod«, hvornår har det lagt sig som en kæmpe-stor jordknold, vi nu kalder Stenild bakke?

Lad os begynde med det sidste. Bakken er moræneaflejring fra næst-sidste istid i lighed med bakkelandet op ad Lystlund og bakkerne inde

i Torsted, idet isen i sidste istid vistnok slet ikke nåede at dække den sydlige del af Vestjylland fra Bovbjerg og sydpå. Og geologen dr. S. A. Andersen mener af forskellige iagttagelser at kunne fastslå, at Vesterhavet under denne næstsidste istid havde sit vandspejl liggende adskillige meter højere end nu, eller at landet lå lavere end nu, og at kysten sandsynligvis har været helt inde i nærheden af det høje land, altså i nærheden af Stenild bakke. Og dette kan måske forklare, at store sandmasser har ligget rede til at lade sig flytte under sidste istids storme, da klimaet sandsynligvis har været ret tørt. Der er i hvert tilfælde over hele Vestjylland tegn på sandflugt på denne tid, måske i særdeleshed ved istidens slutning, før vegetationen rigtig sluttede sig.

Klitterne i Ulfborg og Torsted sander, som de kendes nu under den delvise bevoksning er dog ikke så gamle. For en del år siden foretog mosegeologen dr. Hagbard Jonassen indgående undersøgelser af de rester af plantevækst, der findes i vestjyske moser. Han var også her på egnen og tog prøver af tørven i den mose, som findes lidt syd for vor plantages vestlige del i fabrikant Hundevads hede, som ligger i Torsted og er købt fra den vestligste gård i Lystbæk. Man sagde, at der var spor af gamle tørvegrave i mosen, der er dækket af et par meter sand, og Jonassens analyse af tørven viste, at det øverste lag i tørven, som tilsyneladende ret pludseligt var bleven dækket med flyvesand, stammer fra overgangstiden mellem bronzealderen og jernalderen, og den ligger så langt tilbage som omkring 500 år før vor tidsregning. På den tid har sandflugten her været temmelig voldsom.

Denne iagttagelse bekræftes ved undersøgelser lige syd for skovfogedboligen, hvor Filsø, som virkelig har været en sø, havde sit udløb i Lystbæk å eller, som den kaldes længere vestpå, Madum å. Her findes i åens brinker et lag diatoméjord af gråt leragtig udseende og under det et lag tørveagtig dynd. Diatoméjorden har en ret stor udbredelse. Det viste sig ved Hagbard Jonassens undersøgelser, at dyndet og diatoméjorden indeholdt rigeligt med pollen, støvkorn af planter, som kunne fortælle om plantevæksten dér på stedet, da de pågældende lag blev dannet. I dyndet var 15 % af alle støvkorn fra lyng, og desuden var der rigeligt med el og birk. Søens bredder har på det tidspunkt været vegetationsrige og sumpede. I diatoméjorden var 50 % af alle støvkorn lyngpollen, og der fandtes støvkorn af avnbøg og bøg. Mens dyndlaget

Vej fra Torsted til Ulfborg.

er dannet i slutningen af egeskovens tid, bronzealderen, er diatoméjorden jævngammel med de øverste lag i den sanddækkede mose i Hundevads hede.

Da diatoméjord dannes, hvor der er periodiske oversvømmelser, ser det ud til, at den sandflugt, som har dækket tørven i ovennævnte mose, her ved søens udløb i perioder har vanskeliggjort afløbet fra søen, så der blev oversvømmelser. Det ligger da nært at slutte, at klitdannelsen over Stenild bakkerne i begyndelsen af jernalderen var særlig voldsom og havde sin egentlige glanstid. Det er forøvrigt morsomt at kunne meddele efter Kristen Lystbæks fortælling, at hans mor eller bedstemor har fortalt, at åen engang var dæmmet op, så vandet fra søen ikke kunne løbe, og da pløjede man med en farlig stor plov en rende til vandet at løbe i. Ploven var så stor, at den var forspændt med både folk og fæ. Hvor gammel dette sagn er, kan vel ikke siges; men det er nok flere århundrede gammelt. (S. A. Andersens meddelelser kan læses i »Hardsyssels Årbog« 1963 i artiklen: Geologisk fører over Holmsland og dens

klit. H. Jonassens undersøgelser i min bog »Torsted« s. 22 f, og i »Botanisk Tidsskrift« 1954, s. 136-40, mens hans undersøgelser over vestjyske moser kan ses i hans doktorafhandling: Recent pollen sedimentation and Jutland heath diagrams, Dansk botanisk arkiv bd. 13, nr. 7.)

Jeg traf engang Chr. Larsen Vestergård på vejen ude i plantagen og spurgte, om han ikke ville vise mig de store sten, han havde fundet i hans plantage, og han tog mig med hen til det sted, han havde ryddet til planteskole. Det var tæt op ad aktieplantagens brandbælte lidt nord for asfaltvejen. Han fortalte da, at han havde fundet en hustomt på stedet, og de to store sten formodentlig hørte til huset, som efter hans mening skulle være et gudehov svarende til en beskrivelse af et sådant på Island, hvorefter han havde læst i »Eyarbyggernes saga«, hvor det fortælles, at Torolf Mosterskæg indrettede et gudehov ved sin gård. Omkring den store sten lå nogle mindre sten i rækker, som syldsten. Om det er en offerplads, han har fundet, skal jeg ikke give mig af med at afgøre; men det er heller ikke så vigtigt. Derimod er det af interesse, at han har fundet sandsynlige rester efter menneskers syslen her under flyvesandet på Stenild bakke. »Ja,« sagde han, »Her har ikke alle dage været klitter og flyvesand, kom her, så skal jeg vise dig noget.« I kanten af hans planteskole gravede han ned med spaden, og under et ikke særlig dybt lag flyvesand fandt han snart et tyndt lag trækul liggende på gammel muld. Vi pirrede lidt i trækulslaget og fandt en stump forkullet skal af hasselnød, hvilket vi begge tog for et fuldt bevis for, at der, før sandflugten her dækkede jorden, var skov, sandsynligvis af egetræ og med vildtvoksende hasselbuske. Ligeledes, fandt jeg det slet ikke overraskende, at Stine Kjærgård i Ebbensgård har fortalt til Evald Tang Kristensen for et lille hundrede år siden, at ret ude i klitterne findes der endnu møddingsteder og kålgårdsdiger og pikninger uden for dørene, når de graver ned og kommer til mulden. Det har været en stor by. Når de graver i plantagen øst for Stjernebjerg, finder de spor af den. Sidste sommer fandt de mange gårdsteder. (Se: E. Tang Kristensen: Danske sagn bd. 3, s. 401.)

Måske er det en jernalderlandsby, de har fundet, måske er det yngre huse. Senere jordarbejder kan måske træffe de samme husrester.

Helt sikre husrester findes imidlertid på toppen af Stenild bakken lige syd for det sted, hvor Torstedvej skærer brandbæltet. Jeg har gravet

Stjarhyw eller Stjernehøj.

lidt på stedet og fandt brandgruber fyldt med sten og trækul og tæt ved resterne af et lergulv. Skårene fra fundet tyder på ældre jernalder.

Hel sært var det for mig, da jeg på pløjejorden i brandbæltet tæt ved udgravningen fandt spor af folk fra stenalderen og således uforvarende kom til at rykke stedets historie et lille tusinde år længere tilbage. Der lå en pæn flintpil af typen: Tværpile, og i tilgift et lille potteskår, som for mig at se var af stenalderpræg.

Og siden vi nu er kommen tilbage til den grå oldtid, kan det ikke undgå vort skarpe øje, at der også i plantagen er gravhøje. Enhver, der færdes med vejen ud til skovfogedboligen og Filsø, vil før eller senere lægge mærke til en meget stor gravhøj, som ligger lige op ad vejen. Og denne gravhøj, Stjarhyw eller Stjernehøj sagde man i gammel tid, at der lå en skat begravet – altså dog måske noget med guld. Skatten kunne hæves, hvis man stiltiende kunne grave den frem. Det skulle velsagtens være en torsdag nat klokken tolv. Der fortælles da også, at to mænd fra Lystbæk prøvede at grave skatten frem. De kom stiltiende så langt ned, at deres spade stødte mod noget, som de tog for en metalkiste eller

Ved Søen.

kedel, og de var lige ved at have skatten i deres hænder; men da kom der op af hullet imellem den en lille vogn kørende. Den var forspændt med en vældig stor sort kok, og lige idet den kørte op mellem dem, slog kokken op med benene, som kunne den have været en kåd hest, og så slap den et vældigt prut ud af bagen. Det virkede så komisk, at den ene mand stak i at le og råbte: Jøsses, sikken stor ski, den slog! – og så forsvandt skatten selvfølgelig. En mere dannet variation af sagnet lader sig fortælle således, at da de rørte kobberkedlen med spaden blev det sådan et tordenvejr, og lynes slog ned i én af deres gårde. »Det brænder!« råbte den ene, og så løb de ad hjemmen til; men da de kom hjem, så var alt, som det skulle være. Der var ingen ildebrand. Men skatten fik de aldrig. Om apoteker Zahrtmann i Ulfborg var lige

så heldig, da han gravede i højen, ved jeg ikke. Der siges, at han gravede et hul i toppen af højen lige ned til bunden; man har fandt vist heller ikke guld. At højen er en gravhøj fra ældre bronzealder er dog nok helt sikkert, og apotekereren havde vel ventet at finde en egekiste og velbevaret begravelse; men det er langt fra i alle bronzealderhøje, at kiste og gravgaver findes velbevaret, og Stjarhyw var vist en nitter.

Den anden gravhøj er i plantagens nordside ved »den hvide ko«, en stor hvid sten, som hyrdedrengene i ældre tid vidste god besked med. Om den har pastor Søren Noe Nygård skrevet en historie i en af sine bøger, og han kendte egnen, for han var fra Lystlund og havde været hyrde i heden.

Af det, jeg har fortalt, kan vi skønne, at egnen her i sanden over Stenild bakke har været underkastet en sand naturrevolution: Skovland med folk på færde i stenalderen og senere hjemsted for jernalderbønder. Så skovbrande og sandflugt i lange tider, indtil folk på egnen opflammet af Dalgas tog sig for at plante skov over Stenild bakke.

I tiden omkring 1800 har der også boet mennesker i heden. Øst for Stjarhyw har ligget nogle meget tarvelige huse opført af lyngtørv. Måske er det dem, man har stødt på, da der første gang blev gravet plante-huller. Jeg fik lov til at grave to af dem ud. Det ene ligger ikke ret langt fra festpladsen ved den gamle planteskole. Det andet hus ligger ved kommunevejens søndre grøft. De er nok omtrent lige gamle.

Flint og potteskår og jordhuse med lyngtørv, »Den hvide Ko« og skattegravning i Stjarhyw, kulturpavse i tusinde år, så kom menneskene igen og satte spaden i jorden, for Dalgas sagde: »Her kan gro skov på dette østhæld af Stenild bakke.«

Menneskesindets higen kunne ikke lade ødemarken ligge i al fremtid og passe sig selv, og nu gror der træer i mængde. Ringen er sluttet på dette sted. Der er opnået forbindelse med stenaldermennesket. Hvor oldtidens mennesker måtte give op over for vestenvind, ild og sandknog, dér tog man fat og plantede skov, og det lykkedes.

Østerbygård

Selskabet stiftes

På den første side i selskabets hundredårige forhandlingsprotokol siges kort og godt følgende:

Ar 1871 den 17. maj afholdtes efter foregående bekendtgørelse i Holstebro og Ringkjøbing aviser generalforsamling i Vejlstруп kro i anledning af påtænkt plantningsanlæg ved Ulfborg sande.

Af den foreløbig dannede komités medlemmer ere mødte:

Gårdejer *Laurits Thomsen* i Ulfborg

Gartner *Sørensen*, Nørre Vosborg

Gårdejer *Dalgård*, Vemb

Gårdejer *Christen Bertelsen*, Råsted

Gårdejer *Peder Roust* i Vemb og

Skolelærer *Lind* i Råsted.

Efter skriftlig bemyndigelse fra Hedeselskabet var på dettes vegne repræsentanten vejnspektør *Hylling* tilstede og efter anmodning af komitéen ledede forhandlingerne. Af aktionærerne mødte 19.

De mødte aktionærer bleve gjorde bekendt med hvilke arealer, Komitéen havde tænkt at erhverve, og udbad denne sig disses samtykke til alt, hvad hermed står i forbindelse. En sådan bemyndigelse vedtoges eenstemmig.

Derefter fremlagdes forslag til love for selskabet, der efter at være discuteret paragrafvis og vedtagne rettelse tilføjede forslaget overdros selskabets bestyrelse endelig at revidere, lade trykke og omdele mellem selskabets medlemmer.

Man skred sluttelig til valget på 5 bestyrelsesmedlemmer og valgte:

Gartner Sørensen med 17 stemmer

Gmd. Laurits Thomsen med 17 stemmer

Forpagter Frandsen med 11 stemmer

Gmd. Chr. Bertelsen med 10 stemmer

Gmd. Peder Roust med 9 stemmer

Hermed sluttede forhandlingen. –

S. Hylling	Laurits Thomsen	Peder Roust	Knud Peter Lind
O. Sørensen	E. Dalgård	Kristen Bertelsen	

Så var selskabet stiftet, og arbejdet kunne sættes i gang. I en ansøgning til ministeriet om tilskud til arbejdet oplyses, at man allerede den 5. august 1868 havde det første forberedende møde, og havde fundet stedet, hvor man ville anlægge plantagen, og så besluttedes at stifte et aktieselskab. Aktierne skulle være på 20 rdl., ved mødet den 17. 5. 71 var der tegnet 67 aktier, og man ville op på 75. Pengene for aktierne skulle indbetales i rater således, at sidste rate forfaldt til juni termin 1875.

På denne ret beskedne aktiekapital: 1500 rdl. eller 3.000 kr. byggede man plantagen op. Imidlertid gik det sådan, at da plantagen begyndte at give overskud, brugte man dette til udvidelser, og så blev det flere gange nødvendigt at udstede nye aktier, således at aktiekapitalen nu er på 8.000 kr. Kun én gang i plantagens historie har der været udbetaling af udbytte, og det var i 1921, da man vedtog at udbetale 40 kr. på hver aktie. Det var jo 100 % af aktiernes pålydende; men især for det første hold aktier var det dog kun en meget lille forrentning af den indbetalte kapital.

Til gengæld er selskabets aktiver af betydelig værdi. Den 31. 3. 1968 opgives de i regnskabet til 433.414 kr., hvortil kommer reservefond og formuefond på 95.850 kr., mens den samlede gæld udgjorde 50.883 kr.

Aktiekapitalen på 8.000 kr. eller de 200 aktier repræsenterer altså en ret stor værdi.

Det skal dog siges, at den hjælp, som Hedeselskabet formidlede igennem de elleve år, da tilplantningen af de første arealer fandt sted, slet ikke var så helt lille. Foruden den forstlige ledelse og tilsyn ydede Hedeselskabet i direkte tilskud 1155 kr., og fra staten gaves i samme tidsrum 2460 kr. Disse summer må jo lægges til aktiekapitalen for at få et ret billede af den kapital, der direkte skaffedes tilveje til plantageanlægget.

Jordkøb og udvidelser

Vi har set, at den forberedende komité allerede ved den stiftende generalforsamling havde et areal på hånden. Det udgjorde, så vidt det kan skønnes, imellem 120 og 125 tønder land. Der var fire stykker jord, som så at sige hørte sammen, idet de udgjorde et pænt sluttet areal, og på det ene var noget opdyrket, og det var forsynet med nogle tarvelige bygninger, som med nogen reparation kunne bruges til bolig for en plantør.

Det var ejendommen *Hedehus* med matrikelnummer 11 i sydlige del. Det havde man fået på følgende måde. Jens Chr. Nielsen i Vedersø havde ved tvangsauktion af 22. 1. 1870 overtaget Jens Jansens ejendomme: Lille Filsø, et stykke jord i Torsted mtrn. 20 c og så Hedehus. På dette sidstnævnte gav han den 22. 12. 1871 aktieselskabet Ulfborg Plantage en transport, så det kunne få udstedt et auktionsskøde på ejendommen, hvis areal næppe udgjorde mere end 10-15 tønder land og med det sydvestlige hjørne gik ned til herredsdiget og grænsede til Lystbæk bys jorder i Torsted sogn.

Det største stykke jord fik man af Ulfborg kommune. Det havde mtrn. 45, hvis nordlige del var udpræget klithede, mens resten ned mod Hedehus var mere jævn. Sognerådet overlod plantagen dette ret store

hedearreal for 5 rigsdaler eller i vore penge en tikroneseddel. I virkeligheden må handelen ses som kommunens bidrag til det gode formål at frembringe skov, hvor lyng og marehalm ellers ville vedblive at her-ske. Laurits Thomsen var på den tid formand for sognerådet, hvis øvrige medlemmer var: pastor Gjerløff, Niels Moesgård, Peder Suusgård, F. Hansen, Jørgen Poulsgård og Søren Damgård. Skødet blev først udstedt den 24. 8. 1872; men man disponerede over arealet fra plantagens stiftelse, og planteskolen med festpladsen blev anlagt på denne lod.

Den 29. i samme måned fik man skøde fra Anders Jensen Kjærgård i Ebbensgård på parcellerne mtrn. 16 d, e, som ligger øst for Hedehus. Prisen var 80 rigsdaler.

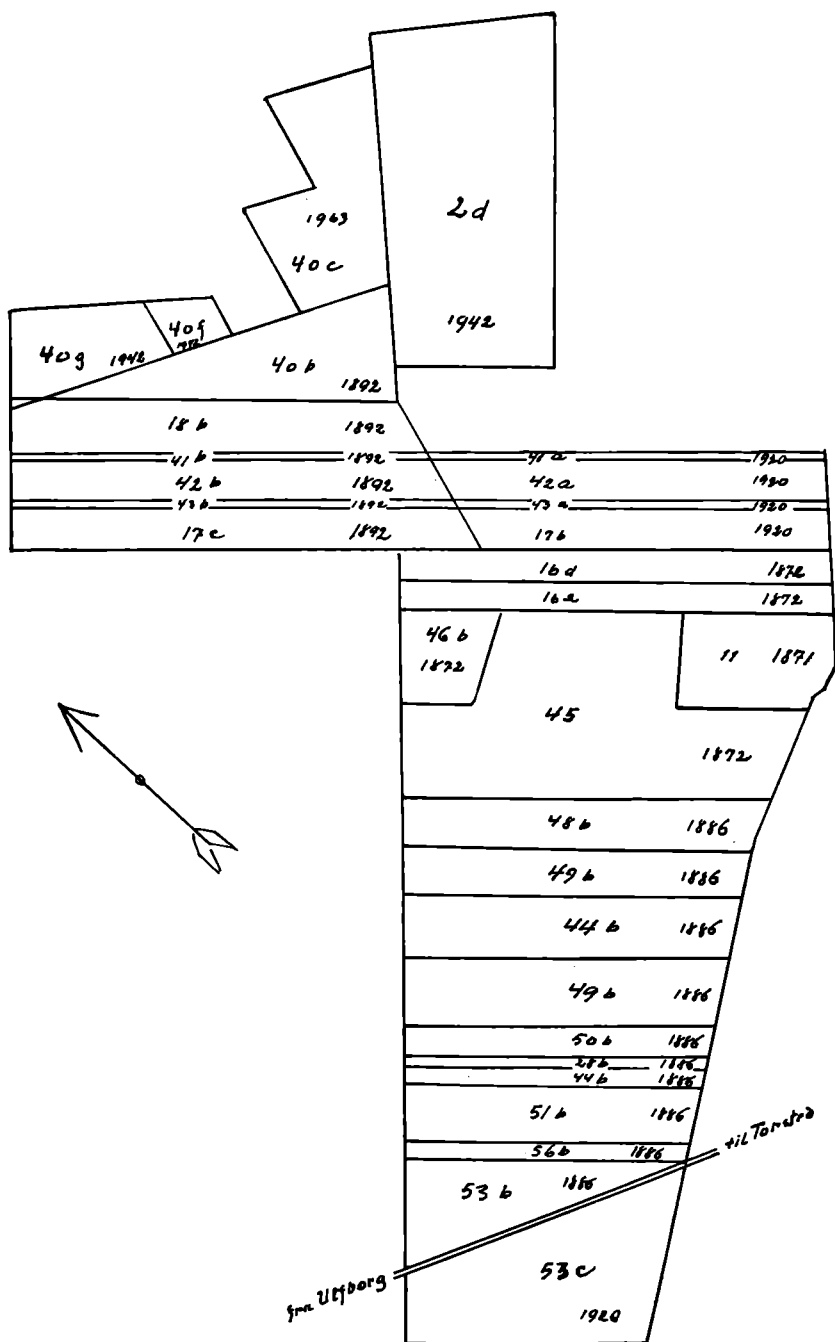
Og endelig fik man den 9. 9. samme år skøde på parcellen mtrn. 46 b for en pris af 25 rdl. Parcellen kom fra Ulkjær i Staby, som på denne tid ejedes af degnen P. C. Amstrup.

På det ældste kort over plantagen er disse arealer opgivet til at være på c. 125 tønnder land, mens man på den første ansøgning om stats-tilskud opgiver, at der er omkring 120 tønnder land, hvoraf de 80 skulle tilplantes, mens resten var beregnet til tjenestejord og planteskole. Efter planen skulle tilplantningen fuldføres i den følgende halve snes år for en stor del ved hjælp af de før nævnte tilskud fra staten og Hede-selskabet.

Lodderne fra Amstrup og Anders Jensen Kjærgård må ligesom kom-muneheden også have været til disposition i 1871, selv om skøderne først er udstedt året efter.

Allerede i 1883 fik man en skrivelse fra en lille halv snes gårdmænd i sognet, som ejede klitheden vestpå over til Torstedvejen. De ville godt sælge deres parceller til plantagen, når man ville plante dem til i løbet af en halv snes år. Som vederlag mente de, at de skulle have en plantage-aktie for hver 5 tønnder land. De forlangte, at Stjarhyw skulle fredes; men Jørgen Povlsgård ville dog forinden have lov til at foretage en udgravning i højen uden ellers at forandre dens form.

Forslaget blev fremlagt på den årlige generalforsamling, og det op-lystes, at den tilsynsførende skovrider mente, at arealet var egnet og rådede aktionærerne til at modtage mændenes tilbud, så brandbælte og plantagedige kunne føres i lige linie langs nordsiden helt ud til vejen. Det vedtoges da at modtage tilbuddet. Skøderne blev dog først udstedt

Kort over plantagen.

Hver parcel er forsynet med matrikelnummer og årtstal for udstedelsen af skødet.

den 28. 2. 1886, efter at alle formaliteter med udskillelsen af parcellerne var i orden. Den ny erhvervede hede kom fra:

Jørgen Poulsgård	mtrn. 44 b	pris 242 kr.
Laurits Willumsen	- 48 b	- 172 -
Christen Bertelsen	- 49 b	- 373 -
Peder Meldgård Jensen	- 50 b	- 86 -
Jens Meldgård Stenum	- 51 b	- 142 -
Lars Christensen Vestergård	- 53 b	- 133 -
Peder Chr. Christensen Høgsberg ..	- 56 b	- 48 -
P. Christian Jeppesen	- 28 b	- 33 -

Den samlede pris på disse hedestykker udgjorde 1229 kr., og arealet udgjorde 122,9 tønder land efter pris 10 kr. pr. td. land og hver aktie skulle koste 50 kr., skønt der kun stod 40 kr. på den. Aktierne stod i god kurs.

Det næste store jordkøb kom i 1892, da man den 7. 12. fik skøder fra følgende:

Peder Suusgård	mtrn. 40 b .. c. 25 td. l.,	pris 150 kr.
Jørgen Jensen Refsgård	- 17 c, 18 b c. 53 - -	300 -
Niels Chr. Østerbuur, Ulfborg .	- 41 b .. c. 3 - -	15 -
Jeppe Holm Nielsen	- 42 b .. c. 21 - -	100 -
Poul Kirkeby Madsen	- 43 b .. c. 5 - -	30 -

For disse køb betaltes ikke med aktier, idet aktiekapitalen allerede efter forrige køb var oppe på 8.000 kr. på 200 aktier. Arealerne udgjorde omkring 100 tønder land.

Så gik der en længere årrække, indtil man i juni 1920 igen fik en udvidelse med hede fra nedenstående:

Julius Bertelsen	mtrn. 43 a ...	21.190 m ²	pris 114,00 kr.
Kr. Refsgård	- 17 b ...	119.750 -	- 645,00 -
Niels Jepsen	- 42 a ...	104.250 -	- 562,50 -
Kr. Larsen Vestergård ...	- 53 c ...	205.310 -	- 1800,00 -
Niels A. Andersen	- 41 a ...	12.590 -	- 67,50 -

Arealerne udgjorde tilsammen 46,3 ha, og købesummerne betaltes med det samme. Så gik der en snes år til 1942, da man atter udvidede

plantagens areal, idet man af arbejds- og socialministeriet købte dettes halvpart af Fællesheden, mtrn. 2 d sydlige del. Prisen var 2.100 kr. Af Kristian Skovmose købte man så den anden halvdel ligeledes for 2.100 kr. Hele mtrn. 2 d var på 39,6 ha.

Foruden Fællesheden købte man samme år af Hans Ingemann Hansen mtrn. 40 f, g sydlige del med påstående plantninger og hegn for 1.390 kr. Arealet beregnet efter kortet var på c. 9,2 ha.

Så gik der igen en snes år, inden man tilhandlede sig ny jord. Men i 1963 købte man af Aksel Harpøth Johannesen mtrn. 40 c, der var på c. 27 tønder land og kostede 18.000 kr.

Det sidste jordkøb var en handel med Vagn Madsen i Sandfær, Ulfborg, og drejede sig om et stykke jord i Torsted mtrn. 21 g. Det ligger nord for Lystbæk eller Madum å, da sognegrænsen her ikke følger vandløbet, og har oprindeligt tilhørt Lystbækgård. Det ligger tæt syd for skovfogedboligen og udgør c. 3,3 ha. Prisen var 9.000 kr., og skødet er udstedt den 24. 1. 1967.

Plantagen er, som man ser, vokset ret kraftigt i udstrækning i de forløbne 100 år. Man begyndte med 125 tønder land og har nu 345 ha eller 625 tønder land, og det er næppe nogen fejlvurdering at mene, at plantagens jordkøbspolitik har været præget af et ikke ringe fremsyn. Den har nu en betydelig størrelse, og arealtilvæksten opvejer langt betydningen af en selv ret god årlig udbyttebetaling til de 200 aktier.

Lidt plantagehistorie

Der kom en travl tid for bestyrelsen for den nyoprettede plantage. Allerede den 21. maj samledes man i Skærummølle. Her valgtes Laurits Thomsen til selskabets formand og kasserer, mens gartner O. Sørensen på Vosborg som fagmand blev valgt til at have opsigts med plantningen, og de øvrige medlemmer skulle være hjælpere ved indkasseringen af aktiebeløbene.

Af særlig vigtighed ved dette møde var det, at Christen C. Sand var tilstede. Med ham blev der sluttet akkord om plantørvirksomheden. Man havde selvfølgelig haft lovning på ham; men nu blev det afgjort, at han skulle overtage stedet *Hedehus*, når det blev færdig til beboelse, med avl og afgrøde efter taksation og derfor stille en kaution på 100 rdl. for vedligeholdelse af hus og avling. Han måtte efter anvisning af bestyrelsen tage lyng og tørv til eget brug, når det kunne ske uden skade for beplantningen. Såfremt han vil udvide ejendommen ved opdyrkning, og han af nogen årsag skulle fraflytte stedet, inden han har taget fire års afgrøder af det opdyrkede, da skal der ydes ham en rimelig erstatning.

Som vederlag for overtagelsen af *Hedehus* skal Christen Sand føre opsyn med plantagen som helhed. Han skal sørge for, at plantagehegnet opføres efter bestemmelsen, at huller og render graves forsvarligt, føre

opsyn med planteskolen og vogte nøjagtig over, at kreaturer eller får, såvel hans egne som fremmedes, ikke gør skade i plantningerne.

Alt arbejde, han ellers udfører, bliver ham betalt ligesom andre arbejdere. Han er ikke pligtig at udføre andet arbejde, end det før nævnte, og må tage arbejde, hvor han selv vil, uden at det vedkommer selskabet. Opsigelse kan ske fra begge sider med et halvt års varsel, og selskabet betaler alle faste ejendomsskatter.

Sidst på måneden var bestyrelsen og plantøren samlet ved huset, der trængte hårdt til istandsættelse, og Sand fik udvirket, at der til husets eneste stue blev tilføjet et soveværelse. De 6 vestlige fag skulle repareres med vinduer, døre og loft. Den øvrige del af huset skulle ombygges, så der blev 7-8 fag af nyt i linie med det øvrige, og her skulle indrettes stald og lade. Der skal tages fat hurtigst muligt.

Hen på efteråret blev der sluttet akkord med Christen Sand om at lave dige omkring planteskolen og kulegrave den. Han skulle have 4 skilling for hver kvadratfavn at kulegrave $\frac{3}{4}$ alen dybt, for digerne var betalingen 8 skilling pr. favn, hvor de var 2 alen høje og lige så brede i bunden, for $1\frac{1}{2}$ alens diger fik han dog kun 6 skilling. Ligeledes skulle han lave en del hegnsdiger på $2\frac{1}{2}$ alen til 10 skilling for favnen. Af dette dige skulle han med andre ord sætte 10 favne for en daler. Nu kunne han altså tage fat på arbejdet.

Da plantagen hen i november måned indsendte en ansøgning til indenrigsministeriet om statsstøtte, kan man meddele, at der til dato har været følgende udgifter:

Trykning af aktiebrevne	23 rdl.
Indkøb af jorder	575 -
Udstykning og adkomstdokumenter	50 -
Istandsættelse af plantørbolig	140 -
Planteskolens kulegravning m. m.	25 -

Ialt. . . . 813 rdl.

Man regner dog med, at udgifterne for året vil nå op på omkring 900 rdl.

I december modtog man fra hedeselskabet en plantningsplan for det indkøbte areal. Den findes desværre ikke i selskabets arkiv; men et kort over plantagen viser planteskolens beliggenhed ved festpladsen, og

desuden viser det, at i hele den nordre del af området skulle planterne sættes i huller med hveranden række gran og hveranden række bjergfyr. I den sydlige del skulle hveranden række stå i gravede render, det var granerne, mens bjergfyrren blev plantet i huller. Man måtte dog senere plante fyr imellem granerne, hvor disse stod i stampe.

Den 20. januar 1872 var Dalgas ude for at se på forholdene. Han anbefalede, at man skulle anlægge veje med det samme ved at afskrælle lyngtørven, der så kunne brændes til aske, som i planteskolen kunne bruges til gødning. Man havde været ængstelig for at tage den kulegravede jord i planteskole og renderne i brug med det samme, man ville lade den ligge og udluftes; men det mente Dalgas ikke var nødvendigt. Man kunne købe étårs udpriklingsplanter til planteskolen og tilmed så frø af forskellig slags allerede til foråret. Han lovede også at skaffe en øvet plantningskarl til foråret, så plantør Sand kunne lære af ham både såning af frøet og udpriklingen af de små planter. Desuden mente Dalgas, at plantøren burde have en bedre betaling for pasningen af planteskolen, da det dér gjaldt om at være omhyggelig og føre godt tilsyn med arbejdet. Det kunne let være til stor skade, hvis man var alt for sparsommelig. Han var ellers godt tilfreds med det påbegyndte arbejde og lovede at virke for, at man i en årrække måtte tilstå et tilskud fra Hedeselskabet, og ligeledes anbefale ansøgninger om statstilskud.

Samme efterår vedtog man at lave en planteskole mere, den skulle være øst for den første med et mellemrum så stort, at der kunne kastes en vanddam, da det var nødvendigt at have en vandbeholder imellem planteskolerne. Udvidelsen skulle ske i løbet af vinteren, og på samme tid skulle graves 40.000 plantehuller så dybe, at alen blev gennembrudt. Man vil have lidt mergel gravet op, og plantøren skal forhandle med brandfogeden om forsigtighedsregler ved brænding af hedetørv til gødningsaske.

Som eksempel på fredningen af plantageområdet kan vi tage følgende lille episode. Jens Hedegård var en karl fra Lystbæk. Han var i besiddelse af en bøsse. Om han kunne skyde med den, vidste ingen; men han gik med den i armen som en rigtig jæger inden for plantagens område. Jens blev anmeldt til bestyrelsen for denne ufredelige handling. Han blev dømt, vistnok af sognerådsformanden, Laurits Thomsen, til at bøde 2 rdl. til de fattiges kasse i Ulfborg, skønt han

Vej hen til festpladsen.

ingenting havde skudt. Forhandlingsprotokollen meddeler: »... og derved blev denne sag afgjort. Laurits Thomsen«.

Det er vist i gammelt retssprog det, der med Wessels ord kaldes: sig selv til velfortjente straf og ligesindede til afsky og til skræk! – og så havde han ikke engang fået en urkok.

Et andet tilfælde var langt alvorligere. I foråret 1881 havde et par smådrengene forårsaget en ildebrand, der ødelagde 16 tønder land af den ældste og bedste plantage. Et trist syn var det at se det afsvedne areal

med de mange tusinde halvt forkullede unge træer; ti års vækst ødelagt på kort tid. Jeg ved ikke, om politiet i Ringkøbing gav drengene en endefuld, som det skete i Skagen med nogle drenge, der havde samlet flasker på stranden. Da herredsfogeden spurgte, om man ville søge forældrene om erstatning, svarede plantagen, at de næppe var i stand til at yde nogen som helst erstatning for det skete, så det frafaldt man. Efterplantningen af det ødelagte kostede 450 kr.

I 1873 blev der anlagt en tredje planteskole hos de to andre ved festpladsen, hvor man nok havde den bedste jordbund til formålet og hvor der blev bygget et materielhus.

I 1876 var der tilplantet 40 tønnder land af de 80, som skulle plantes til, og plantør Sand meddeler, at der i planteskolen står 140.000 planter rede til udplantning. Man udsåede samme forår: 4 pund rødgran, 4 pund hvidgran, 1 pund ædelgran, 4 pund pinus montana og 4 pund pinus austriaca. Der var altså god gang i foretagendet. I den åbne sande kunne man plante uden nogen egentlig jordbehandling.

I ansøgningen om statsbevilling 1880 siges, at der nu er tilplantet 75 tønnder land af de 80, der er lavet 2700 løbende favne vej anlagt brandlinier og 4800 favne hegnsdiger. 1 tønnde land medgår til planteskolen, og resten af jorden er tjenestejord.

På generalforsamlingen 1879-80 og 1881 blev et forslag om salg af plantagen nedstemt. Man vedtog nye love, hvis første paragraf lød således:

Plantagens drift fortsættes for aktionærernes regning. Selskabets formål er at frede om den alt udførte plantning samt på bedste måde at fremme dens videre udvikling. Ved siden deraf ville medlemmerne søge gennem årlige sammenkomster i plantagen at vække interesse for træplantning i almindelighed.

I den næste paragraf vedtages, at ingen, der er straffet for én i den offentlige mening vanærende handling, kan være medlem af selskabet. Sælger han ikke selv sin aktie, har bestyrelsen ret til at sælge den til den pris, som i øjeblikket kan opnås.

Samtidig udarbejdedes en plan over den fremtidige drift af plantagen, hvoraf fremgår, at plantørhuset med c. 25-30 tønnder land udlejes til plantør Chr. Sand for 150 kr. om året, en sum, som ved generalforsamlingen dog nedsættes til 100 kr. og senere, vistnok ved Dalgas' mel-

lemkomst, helt bortfaldt. I 1882 skulle opføres 5 fag nyt stuehus, da det gamle var aldeles brøstfældigt. Det forsynes med komfur i køkkenet, mens plantøren selv må anskaffe en kakkeloovn.

Planteskolen regnes at kunne producere 60.000 udpriklede planter om året, og deraf vil plantagen selv forbruge 5-10.000 stk., mens resten kan sælges. Plantøren skal have 75 kr. om året for at passe planteskolen således:

1. Reolgravning af brakken de første 3 år.
2. Udtrilning, spredning og nedgravning af gødning.
3. Tilberedning af frøbed og udpriklingsbede.
4. Såning af frø og pasning af frøbedene med vanding og skygning.
5. Udprikling af indtil 60.000 planter.
6. Udsæd og nedgravning af lupiner i brakken.
7. Lugning og renholdelse af planteskolen.
8. Småreparationer af rammer og redskaber, hvortil materialer leveres ham. Kort sagt, alle almindelige forefaldende arbejder med undtagelse af:
 - a. Gødningsanskaffelse og transport til planteskolen, hvilket arbejde han dog besørger for selskabets regning på sædvanlig måde. Der behøves c. 15 læs gødning årligt.
 - b. Anskaffelse af frø, materiale til rammer osv.
 - c. Optagelse og sortering af plantefærdige udpriklede planter, hvilket arbejde betales med 20 øre pr. 1.000 planter.

Ligeledes optager og pakker han planter til salg. For udpriklede planter får han for dette arbejde 75 øre pr. 1.000, men for frøbedsplanter kun 33 øre. Desuden får han 10 % af salget. Arbejdet i plantagen får han betalt.

Man var vistnok lidt stramme med økonomien, da man pålagde den flittige plantør at svare leje af ejendommen, og det er måske for at bøde lidt derpå, at man i nogle år gav ham et mindre gratiale, som regel 25 kr. Men ved generalforsamlingen 1888 blev det vedtaget, at huslejen for dette år nedsattes med 50 kr. og næste år bortfaldt, dog således, at der så ikke gaves gratiale.

Efterhånden kom jo så de store udvidelser af plantagen, så der måtte

nye plantningsplaner til, og der blev lavet planteskole ved Stjarhyw.

Jagten og jagtlejen udgjorde efterhånden som i andre plantager en ret god indtægt. Det første bidrag for jagtleje findes i regnskabet for 1886-87, her står at købmand Schubert i Vemb har givet 20 kr. i jagtleje. Lejen steg selvfølgelig, i 1890 var den 30 kr., men i 1893 var den på 53 kr. Det var jo nok gavn for bortlejningen, at den første kronhjort blev skudt her i 1886 og det første rådyr faldt i 1901. I nogle år solgte man jagtkort. I 1904 blev jagten udlejet for 150 kr. til forpagter Matzen på Uggerslefsgård, men så gik den ned igen til 40 kr. i 1908, så 45 kr., i 1915: 50 kr., 1920: 150 kr., 1926: 250 kr., så 200 kr., 1946: 300 kr., i 1955 udlejedes jagten til det selskab, som havde haft den før, for 600 kr. om året. Det er folk fra egnen.

Hugsten gav jo i længden indtægterne; men det var planteskolen som gav de første indtægter af plantagedriften. Allerede i 1874 blev der solgt planter for 3 rdl. 3 mrk. I 1890-91 blev solgt udhugst 233 kr. Omkring 1900 lå salget på udhugst, hegnspæle og favnebrænde. I 1907-08 kommer dertil lægter og et par år senere spir. For 1920-21 var salget:

Brænde c. 1000 m ³	kr. 9380
Kvas	– 2616
Hegnspæle c. 1400 stk.	– 524
Spir 586 stk.	– 781
Lægter 147 stk.	– 39
Juletræer 55 stk.	– 26
1 læs gran	– 5

I 1939-40 blev der solgt følgende:

Brænde for	kr. 15.526
Spir og tømmer	– 779
Hegnspæle	– 665
Flagstænger 2 stk.	– 20
Vragstræ	– 35
Kvas á læs 3 kr.	– 353

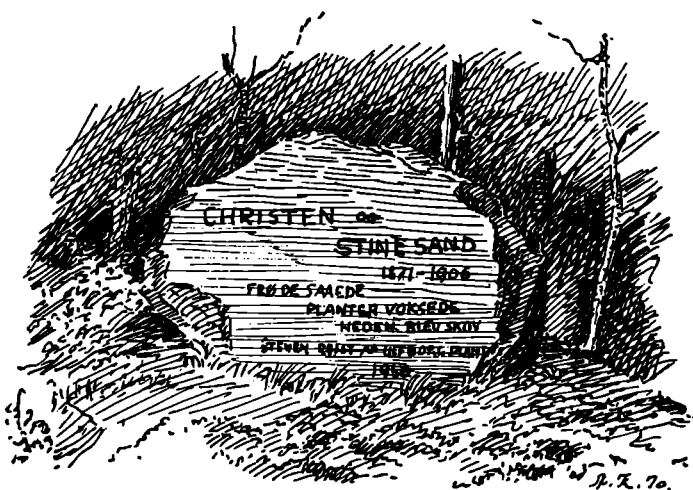
og i 1950-51 solgtes effekter for en sum af 52.290 kr., en sum, der i 1967-68 var steget til 90.679 kr.

I den gamle del af plantagen står der nu for usagkyndiges øjne at

se en temmelig pæn granskov med høje og sunde træer. Under krigen ville tyskerne gerne købe 15.000 granstammer. Man ville ikke sælge. Derimod måtte man gå ind på at udleje et areal fra kommunevejen over til festpladsen til tyskerne, som skjulte deres ammunition under de høje graner i primitive bunkers. I 1945 købte man så til gengæld tyskernes hegn og bunkers, og ved salget fik man nogle penge, der delvis blev brugt til at installere lys og kraft i plantørboligen.

Man havde i nogle år et savværk ved plantørhuset. Plantør Ib Bank sagde, at træet gav for meget affald, hvis man skar de store stammer op i fjæl. Træerne var for tykke ved roden, da de var plantet for langt fra hinanden. De egnede sig bedst til kassetræ. Der blev da også lavet en del fiskekasser; men savværket kom aldrig til at spille nogen større rolle.

I 1919 blev selskabet optaget i aktieselskabsregistret, efter at man havde indrettet lovene efter dettes forlangende, og i 1921 vedtog man i anledning af 50-året for oprettelsen af selskabet at udbetale 40 kr. på hver aktie, så aktionærerne fik deres udlagte penge tilbage. Ellers har der ikke været udbetalt udbytte. I 1946 holdt man ved generalforsamlingen en fest i plantagen med kaffebord med taler og sange, hvorefter man besøgte plantagen, og kl. 7 samledes deltagerne i teltet om de medbragte madkurve, og så var der dans i teltet. Foruden aktionærerne med familie var indbudt arbejderne, de forskellige plantører, i særdeleshed plantør Chr. Sands familie samt den tilsynsførende skovrider, Nielsen i Krunderup. Der var samlet omkring 200 deltagere fra 3 ugers alder til 90 år.

Plantør og skovfoged

*I arbejdsdragt med træsko o
behøver der ingen som nar at go!
(Stine Sand)*

STINE og CHRISTEN C. SAND flyttede så i efteråret 1871 ind i det lille tarvelige Hedehus, hvor hun nok måtte lave mad i den åbne skorsten, indtil det nye stykke hus i 1882 blev forsynet med et komfur. De to var sikkert de mennesker, der med størst iver og spænding i sinde fulgte oprettelsen af plantageselskabet, da det kom på tale, at de måske kunne blive plantørfolk i Hedehus.

Christen Sand var født omkring 1835 i gården Sand i Vemb og skulle være landmand, for det var jo meningen, at han skulle have sin fødegård. Han kom imidlertid til at bo i Lindholt i Vedersø, og det kom sig af, at han blev gift med en pige fra denne gård. Hun hed Stine Lindholt. Hendes forældre havde den ene af Lindholt-gårdene. Faderen, Mads Led, døde, mens hun var barn, og moderen giftede sig med Kr. Lindholt i nabogården, så de to gårde blev lagt sammen. Stine Madsdatter eller Stine Lindholt var en overordentlig livlig og opvakt

pige, der blev sin stedfaders øjsten. Han overlod gerne gården til det unge par og gik på aftægt sammen med sin lidt ældre kone. Det gik nu sådan, at Stines moder døde, og stedfaderen giftede sig påny. Der opstod uoverensstemmelser mellem de gamle og de unge. Stine og Christen Sand solgte da gården, byttede den bort med den store færgekro ved Sallingsund.

Udsigterne for de unge velhavende krofolk var tilsyneladende lyse; men de opdagede snart, at slangen i deres paradis var den jernbane, der blev anlagt fra Skive til Glyngøre, hvorfra der snart skulle etableres dampfærge til Nykøbing. Så snart denne rute blev åbnet, gik næsten hele trafikken ved Pinen og Plagen over til dampfærgen. Dette burde Chr. Sand måske have været opmærksom på, da han købte, men der er jo et stykke vej fra Vedersø til Sallingsund, og desuden var jernbaner noget nyt og ukendt. Færgegården blev pludselig reduceret til afsides lille, træls gård. Chr. Sand måtte afhænde den og fik i stedet en anden mislykket kro. Det var kroen i Nyholm beliggende ved vejdelingen lige øst for Støvel bro i Ulfborg. Og i 1871, da plantageselskabet holdt stiftende generalforsamling i kroen, var familien Sand fuldstændig forarmet, og tilbuddet om pladsen som plantør blev sikkert modtaget med taknemmelighed, selv om omvæltningen fra Sallingsund færgegård til det lille fattige Hedehus var svær for den unge familie; men de tog den nye opgave op med energi og god vilje. Arbejdet her blev deres livsgerning, og gennem det voksede de i menneskeværd og blev agtede og værdsatte, hvorfor Stine Sand kunne digte den lille strofe, som indleder dette stykke:

*I arbejdsdragt med træsko o
behøwer der ingen som nar at go!*

For hun kunne digte. Christen Sand var en stilfærdig slider, og hun havde et lyst og åbent sind og havde let ved at give sine tanker ord både i vers og prosa. Nedgangstiden havde været mindst lige så svær for hende som for ham; men hun kunne trøste ham med sine vers.

I de første år måtte Sand søge arbejde uden for plantagen, og det kneb tit at bjerge til det daglige brød på grund af de høje kornpriser. Sønneren Kristian fortæller, at hans far hver lørdag kom hjem med et stort rugbrød fra bageren i kirkebyen, en lørdag kom han ikke til sæd-

vanlig tid, »og mor tog da en kop mælk, som hun havde, og blandede med vand, og det drak vi til den tørre skorpe af det sidste brød. Da vi havde spist, foldede mor sine hænder, og så ydmygt, ja så ydmygt takkede hun Gud for maden. Jeg var stor nok til at være forundret; jeg syntes, det var tarveligt; men min mors bekymrede ansigt og holdning gjorde et uudsletteligt indtryk på mig.

Der var fattigdom i Hedehus i den første tid. Det var der på den tid hos arbejdsfolk og små landbrugere, så deri var der i og for sig ikke noget mærkeligt. Fattigdommen føltes dog sikkert hårdt hos plantør-folkene, der havde kendt bedre dage; men det er værd at lægge mærke til, at de gik op i arbejdet med en ildhu og interesse, så de kunne sætte andre i gang. De fik da også efterhånden lidt bedre kår.

Stine Sands digterelev blev snart kendt længere omkring, og da forfatteren Mylius Erichsen, der var fra Ringkøbing, omkring 1900 samlede stof til sin store og smukke bog »Den jyske Hede«, der udkom i 1903, var han på sine hdevandringer også på besøg hos Christen Sands i Ulfborg plantage. De var da ved at være ældre folk. Han fortæller:

»Plantør Sand er manden for virksomheden her i Ulfborg plantage, der har de dygtige og veloplyste Ulfborg bønder som stiftere. – Inde på festpladsen har der ofte i taler og sange lydt en tak til Dalgas for denne lystskov i en bar egn, og det morsomste er, opdager vi, at det er plantørens kone, der har digtet sangene. Hun vil ikke straks indrømme sin evne til at lave vers, men snart kommer hun på gled. – Det var midt på formiddagen, mens konen lå knælende på sit stuegulv og vred vaskekluden, at jeg bad hende lade mig se nogle af de sange og vers, hun i tidens løb havde digtet.

»Ja, det er nu ikke så nemt at få dem at se,« lo hun, »for de er ikke så nær alle på papiret. De sidder mest i hovedet på mig; men måske kunne De få lidt at høre.«

Hun vaskede over et par gulvbrædder, flyttede spanden, kiggede iagttagende op på mig fra sin liggende stilling, tænkte sig lynsnart om og sagde udenad med sin tandløse indfaldne mund følgende versifikation, idet hun ligesom undselig søgte at stryge de glinsende hårtjavser bort, der stadig gled hende ned over pande og kind. I hendes rynkede vejrprægede ansigt lyste et par blå øjne uendelig gode og med tindrende kløgt:

»Det var engang i gammel daw,
 te Per og Poul de snakker,
 om hvad der kun' vær godt og law
 i Vesterjyllands bakker,
 nu sejje han Per: »Hør, mæj forlow,
 a tror skam ret, der kun' blyw skow.«
 »A, Per, å Per, å er du gal,
 gro skow imell' de brinker!
 a hår sjet skow i snesetal,
 men der hår æ jord væt flinker.«
 Men Per han nikked' å så: »Ja, ja,
 mi mjenning ha' du la' mig ha'.«
 Så snakked' Per med Anders og Knud

og Wolle og Laust og Kræsten.
De så: »A, pyt om det tog en stud,
det rawe æt vidt i æ væsten.«
Og så blev der gravet og plantet med kraft,
og endnu er æ umag æt gon taft.«

Efter et længere rim, hvori Povl til sidst forlanger at blive medlem af plantagen, slutter hun med de to længere fremme citerede linier, idet hun tilføjer: »Ja de to linier hører jo æt te æ plantningsvers, men de kom sig af, at mi mand og mæj, vi hår forlist engang, og det er æ arbejd', der har drawen wos op igen.« Og så fortsatte hun med sit digt. – Endnu lå den gamle kone på sine knæ. Hun skyndte sig lidt genert videre med gulvkluden. Manden, en støt og fåmælt slider, delte min beundring for digtet, og ud af hans mund fór det henrykt:

»Ja, hun kan digt' folk lige op i djer ansigt!«

Versene stammer fra 1873, da de blev læst op ved en plantagefest af lærer Sand i Ulfborg. Og skønt Stine Sand digtede mange lejligheds-sange, så var det især hedesangen og livet på heden, hun sang om. I foråret 1896 havde hun således digtet en rigtig sang, mens hun lå og priklede i plantebedene.

»A fortalte så min mand den, og han fortalte den videre, sådan blev den til, og her er den da forresten«:

Hvis du heden vil foragte,
kom så her og hør min sang,
lad os heden lidt betragte,
jeg har gjort det mangel gang,
ja, beskue den med lyst
det har lettet tit mit bryst.

Når at fordrssolen smiler
med sin martsviol,
se, hvor gyvelplanten iler
for at flimre flot i sol,
mens den venter, husker på,
her kan ædelgrænen stå.

Når så kommer bliden sommer,
og urhanen vinger slår,
sang af frøer og rørdrummer,

lærker, stillids højt i kor.
Denne lyse, glade sang
har jeg delet mangen gang.

I september måned klare,
så skal vi på fjældet op,
fjældet er en høj dog bare,
men vi skuer fra dens top
venner, huse, mark og eng
og 30 kirker rundt omkring.

Stig så ned på lyngens tæppe,
rød og grøn og violet,
tænk, det er den golde steppe
med småblomster tusindtæt
og belagt med bær så små,
sorte, røde, himmelblå.

Skovfogedbolig – Plantørbolig.

*Når så barsken vinter kommer
med sin kulde i sin favn,
heden gav os råd i sommer
til at mildne vintersavn;
vi den hilser: frys kun blot,
her vi sidder lunt og godt.*

*Selv, når sneen voldsomt fyger,
dækkende hver plantes flig,
hedebonden dog sig fryder,
men man eje må med mig
et hjerte, som udbryde her:
heden er og bli'r mig kær.*

Hun havde rejst sig den livfulde kvinde. »Tænk, om vi nu blev fattige igen, så var den her digten dog en trøst og oplivelse for sig selv og andre. Når min mand stod i heden og arbejdede og det blev lummerhedt, så var det ingen legespøg at grave – så sagde han tit: »Ja, nu kan du gå ind til Ulfborg kirkeby, det er lige en mil, og hente to rugbrød, så kan a tjene dem imens.« Så gik a jo glad og forkortede æ vej med at digte den hele tid.«

Om deres arbejde i plantagens tjeneste sagde hun:

»Der har ligesom været mere indhold og mening i vort liv – vi synes, vi har haft et mål – og at vi har nået det.«

Så lykkedes da livet for de fattige plantørfolk, endda i sjældnen grad, trods det ydre forlis. I 1936 rejste plantagen en mindesten for Stine og Christen Sand. Afsløringsstalen blev holdt af Peder Meldgård. Stenen

er fundet i plantagen vest for Stjarhyw og er hugget af Vestergård i Lemvig. Den står lige ved vejen på en lille åben plads.

Sand holdt ud til 1906 og så flyttede de til sønnen Kristian, der havde en ejendom på Sønder Vosborg mark, og her døde Christen Sand en juleaften. Stine oplevede at Kristian fik en gård på Vejleegnen, og hun ligefrem berusede sig i den tanke, at han nu havde fået en rigtig skov, – den hun aldrig blev træt af at færdes i, ja endog engang var lige ved at gå vild i og omkomme, fortæller Steffen Steffensen.

Jens Boldspø blev plantør fra 1.4. 1906, men han afløstes af *Jacob Vinge* eller rettere Jacob Jacobsen fra Vind i 1909. Plantagen var jo nu vokset i størrelse, og der var nok at gøre, han skulle som Sand passe planteskolen; men som løn derfor have halvdelen af overskuddet, arbejde udover tilsyn med plantagen og arbejdet fik han betaling for efterregning. Huset og jorden var så til fri brug. Jacob Vinges tjeneste blev heller ikke lang. I 1911 blev han afløst af:

Jens Peder Olesen, der nu passede plantagen til 1925, da han overtog sin kones fødegård, Skovgård. Han oplevede som plantør ikke hedeplantagernes trængselstid – mellemkrigstiden. Det var en tid, da der for åbent tæppe ligefrem blev diskuteret, om man ikke hellere skulle lade hedeplantagerne passe sig selv, da de ikke kunne forrente sig eller blot forynge sig selv på hugsten. Her var Ulfborg plantage så heldig stillet, at fragten af brænde til stationen ikke var uoverkommelig, og en stor del af træbestanden var gran.

Ib Bank tiltrådte i foråret 1925 og var nu plantør til januar 1964. Han er født i Husby, og hans kone, Kirstine Poulsen var født i Staby, hvor de boede i nogle år og havde en ejendom. I hans tid skete de sidste store udvidelser af plantagen og nyplantninger, og han måtte forestå de store plighugster under og i årene efter krigen. Ib Bank gjorde et stort arbejde med at føre plantagen igennem de svære tider i trediverne og i besættelsestiden. Hans interesse for skoven var stor, og han er ét af den slags mennesker, der, når de ser, hvad der skal laves, da også vil sætte energisk ind på at få det gennemført. Han gjorde meget ud af sit landbrug, og i mange år havde han en minkfarm her. Den tog han med sig, da han rejste og driver den stadig.

Ingen af disse plantører havde nogen egentlig forstmæssig uddannelse; men ved Ib Banks afgang indledte man forhandlinger med Hedesel-

skabet, og det blev bestemt, at en skovfoged ansættes under Hedeselskabet, men udpeges i samråd med bestyrelsen. Plantagen indretter skovfogedbolig på de vilkår, der i almindelighed er gældende under Hedeselskabet. Foruden pasningen af aktieplantagen kan han beskæftiges ved Hedeselskabet, og plantagen betaler efter visse regler en rimelig del af skovfogedens løn.

Hans Huitfeld Jensen, skovfoged i Give, blev nu valgt til fra 1. 4. 1964 at være plantagens første skovfoged, og hans opgave blev det dels at modernisere driften af nuværende skov og dels at udføre planerne om, hvordan skoven i den følgende menneskealder skal udformes. Han vil ikke drive landbrug, som formændene alle gjorde, ja som vel var deres hovednæring. Derfor er tjenestejorden nu bortforpagtet. Hedeselskabets tilsynsførende er nu skovriden Knud Hansen i Naur.

Plantagefesterne

I det gamle bondesamfund var det skik, at man foruden de kirkelige højtider holdt forskellige gilder og fester. Majfester havde gammel hævd i vistnok de fleste egne. Blicher fortæller i et par af sine noveller om vårfester ved pinsetid, og i mange hedeegne havde man indrettet dansepladser, hvor lyngen og et tyndt tørvelag var afskrællet og lagt som et lille dige om pladsen. Man havde mange skikke med et lille gilde som afslutning på arbejde, der var udført i fællesskab, og de hede-fester eller plantagefester, der ikke var ualmindelige i de private aktie-plantager, må vistnok ses som arvtagere af vårfester og arbejdsgilder.

Plantagefesterne i Ulfborg plantage er nu forlængst holdt op at være årligt tilbagevendende begivenheder; men da plantagen var ung, og adspredelserne ikke så enerverende mange, var plantagefesten en mærke-dag for den kreds af mennesker, der havde oprettet den forening, som plantede skov i det eventyrlige landskab på Stenild bakke, ved Stjarhyw og Den hvide Ko, ved Filsø og Stenummose.

Der blev indrettet en festplads ved den store planteskole, hvor der blev bygget først et materialhus og senere en pavillon, der kunne give husly i dårligt vejr. Festerne havde nok et vist præg af gammel sædvane; men de blev også præget af den folkelige vækkelse, der tog fart efter

krigen 1864. Knud Sand, en brodersøn af plantørparret, fortæller i sin lille bog »Min Mors Levnedsløb« om festen. Fstedeltagerne kom kørende i skravvogne og medbragte solide madkurve. På festpladsen havde Stine Sand travlt med at sørge for, at alle blev forsynet med kaffe, der blev kogt i en stor gryde. Efter denne velkomstkaffe samledes man om en forhøjning, som var talerstol, og hvorfra der blev holdt foredrag. Ved den første hede- eller plantagefest i 1873 talte Ole Kirk fra Ebbensgård, og af andre talere nævner han forstander Jeppesen, Staby højskole, og Niels Bro i Vester Damgård, der gerne havde et eventyr at fortælle. Når så talerne var forbi, tog dansen sin begyndelse, så både gamle og unge kunne fornøje sig. Det blev heller ikke forsømt at se planteskole og plantage hvor man glædede sig over at se planternes vækst fra år til år. Drengene kunne så få i sinde at slås med grankogler, mens pigerne samlede ulvefod, hvormed de pyntede ikke alene deres hatte, men hestene og vognene, før hjemturen skulle finde sted. Når eftermiddagen på den måde var forløbet, blev alle vogne såvidt muligt forspændt og vognene sat i bevægelse samtidig, så det ene køretøj blev holdt så tæt op ad det andet som muligt, så det hele udgjorde et langt festligt tog, og her gjaldt det om for kuskene at hytte sig for ikke at rende vognstangen ind i den nærmeste vogn foran. Ligeledes måtte børnene passe godt på, at de små dannebrogssflag, de førte med på turen, ikke blev snappet ud af hænderne på dem af de store drenge og unge mennesker, der løb langs vognrækken og ville stjæle flagene ud af hænderne på dem.

Jo, der var fest den dag. Plantørparret havde jo nok det største arbejde med festen, men de kunne også bidrage til dens gode forløb. Stine Sands sange og vers var et af bidragene.

Ulfborg-digteren Steffen Steffensen fortæller også om sin første deltagelse i plantagefesten – i skravvogn. – Efter en langsommelig køretur dukkede en mørk stribe op ude i sydøst; den blev bredere og bredere, og omsider pegede far med pisken og sagde, at det var plantagen. Der boede Kræ Sand og Stine, og der var det, hedefesten skulle holdes. Plantagen var fars, i hvert fald havde far part i den, – det stod at læse i et stort papir hjemme i skuffen.

Dette første møde med skoven greb mig dybt. – Efter at en plantage med halvhøje graner, der dæmpede vognens lyd til det ukendelige, var

passeret, lukkede de fuldvoksne træer deres kroner over heste, vogn og det hele og gjorde alting dunkelt og højtideligt som i en kirke.

Der var nu flere vogne i følge, flottere eller tarveligere end fars, og kuskene hilste på hinanden med glade tilråb og piskesmæld, der lød som bøsseskud. – Så spændtes der fra, og hestene blev tøjret i nærheden af den lille plantørbolig. Og så bragtes omsider mad og drikke i sikkerhed for solvarmen.

Hvad der ellers foregik iblandt de voksne, er ikke fæstnet i hukommelsen; men desmere lagde man mærke til de to gamle mennesker, der først stod og bød velkommen og siden viste rundt mellem lange bede med små graner og fyr og en hel del andre planter, der var én ganske fremmede, – han med et roligt, ligevægtigt væsen, men med nogen vanskelighed ved at tale, hun med hjertevarme ord og øjne, der lyste så mildt, så mildt.

Festens højdepunkt var for én absolut det øjeblik, da madkurvene blev åbne. Måltidet blev indtaget under munter skæmt, mens far kinkede og nikkede i øst og vest, når små flasker med blinkende øje bag overstadigt blev løftet i vejret hist og her. – Hvor man dog kunne spise, og hvor maden dog smagte.

Men ellers benyttedes tiden til leg med andre drenge inde mellem de ranke stammer, hvis en sådan kunne komme i stand. – Dette var nemlig landt fra altid tilfældet; til tider trak det ligefrem op til slagsmål, fordi modpartens særheder og påståede frækhed satte sindene i oprør, – at det sjældent kom til åben konflikt, skyldtes ene og alene den kendsgerning, at ingen i virkeligheden kunne vide sig i sikkerhed for forældrenes blikke.

Her så man for første gang en kæmpehøj hæve sig stejlt op fra vejen dybt inde i plantagen og betragtede den hulning i dens top, hvorfra skattegravere efter sigende engang var lige ved at få en stor skat hævet.

Og her gik, mens solen sank i vest, dansen på et bræddegulv i det fri, mens spillemænd i skjortærmer med stor ihærdighed bearbejdede instrumenterne. – En bestemt dansemelodi – en hopsa – fæstnede sig sådan hos én, at den sidder der den dag i dag.

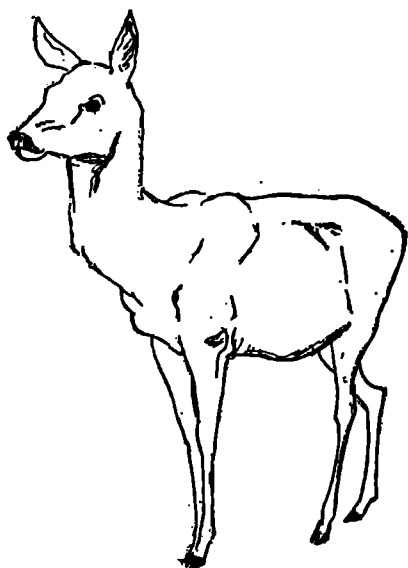
Men det bedste ved hedefesten var, at den ikke sluttede med hjemturen ad de sandede veje på de nokkende og knirkende skravvogne, men fortsatte i dagene derefter gennem fars fortælling om de to gamle

Skovvej ved festpladsen.

mennesker, plantørfolkene fra heden, og deres bugtede livsvej. (Se St. Steffensen: Bag lave Længer s. 147 ff.)

Festpladsen hedder ikke festpladsen for ingenting. Der var fest i mange år. Om det er denne fest, der smittede over til naboplantagen i Kronheden, Klausie plantage, er ikke let at vide, men det var plantør Sand, der hjalp dem med at komme i gang derovre i 1882, og det er nok eksemplet fra Ulfborg plantage, der fik dem til at lave en festplads ved deres planteskole, og her holdtes den første fest den 20. juni 1888 på hundredårs dagen for stavnsbåndets løsning, som et vidnesbyrd om, at frihedsstøttens ord: at den frie bonde kan vorde kæk og oplyst, flittig og god, hæderlig borger, lykkelig, nu var gået i opfyldelse.

Plantagens drift i dag

Ved skovfoged Hans Huitfeld Jensen

Ingen har vel overhovedet kunnet forestille sig for hundrede år siden, at resultatet af de plantninger, man dengang møjsommeligt fik udført, ville blive så frugtbare, som man nu kan se dem i den gamle plantage. Lidt held har der vel også været med i spillet, der var jo ingen der havde større erfaringer at hente nogen steder. Men hedejorden øst for de store sandbanker ved Ulfborg var af ret god beskaffenhed, så både rødgran og ædelgran trivedes godt, da de indplantede bjergfyr fik skabt læ for den stride vestenvind.

I dag kan vi høste af den store indsats de Ulfborg-mænd gjorde for os. Med den udtalte træmangel der var i Vestjylland dengang, kan der ikke være nogen tvivl om, hvad man sigtede imod, thi selv om det tog mange år, før man kunne skove det første træ til gavntømmer, så havde man ret hurtigt været i stand til at levere det første læs brænde til

mange hjem. Nu tænker ingen mere på brænde, men kun gavntræ, hvadenten det er til hustømmer, elmaster eller træ til de mange industrier, der fabrikterer spånplader og lignende.

Nogen hugststatistik over de mange år, findes desværre ikke, men en svag hugst har man altid brugt. Der skulle være noget at tage af i trange tider. I dag har vi en årlig hugst på omkring 1000 kubikmeter, samt et pyntegrøntsalg på ca. 50 tons.

I årenes løb er der blevet plantet ret store arealer med bjergfyr. Disse steder skal vi i de nærmeste år have underplantet med graner af forskellig slags. Således er der endnu nok at tage fat på med hensyn til plantning. I den gamle del af plantagen sker foryngelsen kun langsomt, idet vi ønsker at bevare de gamle bevoksninger så længe som muligt, thi endnu er de hundredeårige rødgraner meget sunde og fri for råd. Ædelgranen trives mange steder særdeles godt i plantagen. Den lille bevoksning nordvest for pavillonen har således en kæmpe på ca. 30 meters højde og et kubikindhold på omkring 6. Mon ikke det er Vestjyllands største træ? De enkelte sitkagraner, der er plantet omkring 1920 har også vist, at forholdene tiltaler dem. Enkelte har på den ret korte tid opnået endog meget store dimensioner.

Morsomt nok bruger vi i dag stadig de samme træarter, som pionererne anvendte for hundrede år siden, kun bjergfyrren er gledet noget i baggrunden. Det er stadig rødgranen, der er vort vigtigste træ sammen med ædelgran og sitkagran.

Salget af pyntegrønt og juletræer, der griber mere og mere om sig, har ført nye træarter ind i plantagen. Vi planter hvert år en del Nordmansgran, Nobilis og Grandis med denne grøntproduktion for øje.

I vor rationaliserede tidsalder, bliver det mere og mere nødvendigt at anvende moderne maskiner til vort skovarbejde. Endnu er vi ikke så langt fremme som industri og landbrug, for i sagens natur er der stadig en del arbejde, som kræver håndredskaber. Både øksen og spaden er stadig daglig brugte redskaber i plantagen. De mange små sandbanker, der overalt dækker jordbunden, gør både pløjning og traktorkørsel vanskelig.

De stadig større lastbiler, der bliver brugt til trækørsel, fordrer et stabilt vejnet. Vi har da også brugt i de senere år en del penge til forbedring og nyanlæg af veje. I modsætning til det store arbejde, der har

Ved Mindehøj

været gjort helt tilbage i Kristen Sands tid, med at grave det sindrige grøftesystem, som vi endnu kan se det overalt i den gamle del af plantagen, så er vand ikke noget problem for os længere.

Især under den anden verdenskrig, da der stod en stor bestand af kronvildt i plantagen, er der forvoldt en del skader på unge granbevoksninger. Nu er der kun en beskednen bestand af hjortevildt, så problemet med afbidte topknopper, skrælning af barken og andre gener, som vildtet kan volde træerne er minimale. De store storme der har ødelagt mange af vore skove og plantager i de senere år, har vi været stort set skånet for, takket være den fine vestkant, vi har af ædelgran og sitkagran.

Den stadig stigende strøm af turister, der kommer i plantagen, kan nok volde nogen bekymring. Vi frygter hvert år, at en letsindig skal kaste den cigaret, der får en større skovbrand til følge. Et alarmerings-

system for hele skovområdet mellem Ringkøbing og Holstebro er da også under udarbejdelse, så vi skulle blive fri for den helt store katastrofe. Nogle enkelte forbudsskilte ved de vigtigste indfaldsveje til plantagen, har vi set os nødsaget til at opsætte, for at undgå kørende trafik af uvedkommende.

Selvfølgelig er det for os der har den daglige ledelse af Aktieplantagen et ønske, at kunne producere så meget som muligt, men det skal også siges, at den æstetiske side af sagen ligger os meget på sinde, så vi kan bevare den gamle plantage som et attraktivt rekreative sted for dens aktionærer såvelsom egnens beboere.

Bestyrelse og revisorer

DEN FORBEREDENDE KOMITÉ AF 1871

Laurits Thomsen, født i Ulfborg 20. 8. 1812, ejer af Østerbygård fra 1858–82, da han flyttede til Ulfborg kirkeby, hvor han byggede huset »Lauritsminde«, som nu ejes af sparekassen. Han var formand for sognerådet 1862–64 og 1869–76 og formand for sparekassen i Ulfborg fra dens stiftelse i 1869 til 1896. Død i Ringkøbing den 1. 1. 1899.

O. Sørensen, gartner på Nørre Vosborg.

C. Dalgård, gårdejer i Vemb, søn af førstelærer P. Chr. Dalgård i Ulfborg, født 1831.

Christen Bertelsen, gårdejer i Lille Stenum, Råsted.

Peder Roust, gårdejer, Store Sand, Vemb.

Knud Peter Lind, lærer i Råsted vestre skole, født 24. 1. 1829 i Lemvig, dimitteret fra Jelling med udmærkelse 1849, død 21. 2. 1872.

FORMÆND

<i>Laurids Thomsen</i> , gårdmand, sognefoged, sparekassedirektør	1871–80
<i>O. Sørensen</i> , gartner på Nørre Vosborg	1880–81
<i>S. P. Jensen</i> , forstander for Staby højere Bondeskole	1881–84
<i>H. Zahrtmann</i> , apoteker i Ulfborg	1884–88
<i>Niels Lund</i> , maler og fotograf i Ulfborg kirkeby	1888–96
<i>Poul Lystbæk</i> , gårdmand i Vejlstrup	1896–99
<i>Kr. Larsen Vestergård</i> , gårdmand i Vestergård, amtsrådsmedlem	1899–1903, 1908–12, 1916–31
<i>Mads Pedersen</i> , købmand i Ulfborg	1903–05
<i>Niels Skak Jensen</i> , proprietær, Viumgård	1905–06
<i>Jens Ebbensgård</i> , gårdmand, amtsrådsmedlem, sparekasse- direktør	1906–08, 1912–16, 1931–38
<i>Søren Bro</i> , gårdmand, V. Damgård	10/3 - 20/8 1931 og 1938–60
<i>A. F. Rohde Hansen</i> , sognepræst i Ulfborg	1960–67
<i>Jens Meldgaard</i> , gårdmand, Grydgård	1967–

KASSERERE

I mange år var formændene også kasserere; så vidt det fremgår af forhandlingsprotokollen, er den første kasserer valgt ved bestyrelsesmøde efter generalforsamlingen 1933.

<i>Mads Pedersen</i> , købmand	1933–45
<i>G. Tybjerg</i> , gartner i Ulfborg	1945–53
<i>Aage Hundevad</i> , møbelfabrikant i Ulfborg	1953–

BESTYRELSEN

<i>O. Sørensen</i> , gartner på Nørre Vosborg	1871–82
<i>Laurits Thomsen</i> , sognefoged, sparekassedirektør	1871–81
<i>A. Frandsen</i> , forpagter på Skærum mølle og brænderi	1871–79
<i>Christen Bertelsen</i> , gårdmand, Lille Stenum, Råsted	1871–76
<i>Peder Roust</i> , gårdmand i Vemb	1871–73
<i>Christen Vejlstrup</i> , gårdmand, Vejlstrup	1873–80
<i>Niels Bro</i> , gårdmand, Vester Damgård	1876–82, 1889–95, 1906–08

<i>H. Stampe Valeur</i> , godsejer, Nørre Vosborg	1879–81
<i>Chr. Lauritsen</i> , apoteker i Ulfborg	1881
<i>Jens Kirkegård Lystbæk</i> , gårdmand i Lystbæk	1881–83
<i>S. P. Jensen</i> , højskoleforstander i Staby	1881–83
<i>Niels Lund</i> , maler og fotograf, Ulfborg kirkeby	1881–96
<i>Jeppe Holm</i> , sognefoged, Ulfborg	1882–88
<i>Schuberth</i> , købmand i Vemb	1882–84
<i>Peder Suusgård</i> , gårdmand, Ulfborg	1883–89
<i>Niels Villemoes</i> , proprietær, teglværksejer, Skærum	1884–88, 1896–99
<i>H. Zahrtmann</i> , apoteker i Ulfborg	1884–88
<i>Anton Beck</i> , gårdejer, Ulfborg Kjærgård	1888–96
<i>Kr. Larsen Vestergård</i> , gårdmand, amtsrådsmedlem	1888–92, 1899–1903, 1908–12, 1916–31
<i>P. Boisen</i> , førstelærer, Ulfborg	1908–30
<i>Poul Jeppesen Lystbæk</i> , gårdmand, Vejlstруп	1888–90, 1895–99
<i>Peder Meldgård</i> , gårdmand i Grydgård	1890–1908
<i>Niels Shak Jensen</i> , proprietær, Viumgård	1892–1906
<i>Jens Damgård Bak</i> , gårdmand i Bakgården i Lillelund	1896–1902
<i>Jeppe Tang</i> , gårdmand, Lille Tang	1899–1920
<i>Jens Ebbensgaard</i> , gårdmand i Ebbensgård, amtsrådsmedlem	1902–08, 1912–16, 1931–38
<i>Mads Pedersen</i> , købmand i Ulfborg	1903–45
<i>Niels Nielsen</i> , gårdmand i Vester Tang	1908–12
<i>Jeppe Nikolaj Jeppesen</i> , gårdmand i Søndergård	1912–38
<i>Kristian Sand, Gade</i> , Kytterup	1921–27
<i>Ove Kirk</i> , gårdmand i Nør Holm	1927–29, 1938–44
<i>Søren Bro</i> , gårdmand, Vester Damgård	1929–61
<i>Kristian Poulsgaard</i> , gårdmand i Poulsgård	1930–38, 1946–60, 1967–
<i>P. N. Stendorph</i> , karetmager	1938–42
<i>Christian Moesgård</i> , sognefoged, gårdmand i Moesgård	1938–42
<i>Kristen Ebbensgaard</i> , gårdmand, Ebbensgård	1942–46, 1960–64
<i>Peder Tang Nielsen</i> , gårdmand i Vester Tang	1942–60
<i>Lars Lillelund</i> , gårdmand i Lillelund	1944–60
<i>G. Tybjerg</i> , gartner i Ulfborg	1945–53
<i>Aage Hundevad</i> , møbelfabrikant, Ulfborg	1953–
<i>A. F. Rohde Hansen</i> , sognepræst i Ulfborg	1960–67

<i>Karl Høgsberg</i> , gårdmand, Høgsberg, Ulfborg	1960–
<i>Jens Meldgaard</i> , gårdmand, Grydgård	1961–
<i>Aage Ebbensgaard</i> , amtsborgmester, Staby	1964–

REVISORER

<i>Søren Chr. Christensen Sand</i> , førstelærer i Ulfborg Hovedskole	1872–77
<i>Lars Bertelsen</i> , smed i Nyholm	1872
<i>Jens Smedegård</i> , gårdmand i Ulfborg	1873–77
<i>Laurids Villumsen</i> , gårdmand i Vester Tang	1878 og 1885–92
<i>Niels Christensen</i> , Stenumgård i Råsted	1878 og 1882
<i>S. P. Jensen</i> , højskoleforstander, Staby	1879
<i>Niels Lund</i> , maler og fotograf i Ulfborg kirkeby	1879–81
<i>Mads Chr. Sand</i> , lærer i Gørding	1880–81
<i>Andreas Jørgensen</i> , gårdmand i Nørre Tang	1880–82
<i>Peder Meldgård</i> , gårdmand i Grydgård	1885–99
<i>Niels Bro</i> , amtsrådsmedlem, gårdmand i Vester Damgård	1884
<i>Poul Lystbæk</i> , gårdmand i Vejlstup	1890–94
<i>Mads Pedersen</i> , købmand i Ulfborg	1893–94
<i>J. T. Pedersen</i> , købmand i kirkebyen, Ulfborg	1895–1908
<i>Jørgen Refsgård</i> , gårdmand i Vester Refsgård	1895–96
<i>Ole Kirk Holm</i> , gårdmand i Nørholm	1897–1900, 1913–19
<i>Poul Korsgård Holm</i> , gårdmand i Øster Holm	1902–08
<i>Mads Koldborg</i> , købmand i Ulfborg	1909–12
<i>Kr. Larsen Andersen</i> , maskinhandler i Ulfborg	1909–19
<i>Simon Christensen</i> , købmand i Ulfborg	1920–30
<i>Anton Jeppesen</i> , vognmand i Ulfborg	1920–30
<i>G. Tybjerg</i> , gartner i Ulfborg	1931–44
<i>Anders Korsgård</i> , gårdmand i Øster Holm	1931–61
<i>Christen Moesgård</i> , sognefoged, gårdmand i Moesgård	1945–61
<i>Aage Ebbensgaard</i> , gårdmand i Bjerg, Staby, amtsrådsmedlem og amtsborgmester	1961–64
<i>P. Pedersen</i> , minkfarmer, Ulfborg	1961–
<i>Kristen Ebbensgaard</i> , gårdmand i Ebbensgård	1964–

Tegninger og vignetter af Alfred Kaae, Ulfborg. Bogen er sat med 10 punkt Baskerville, trykt på matglattet specialtryk fra De forenede Papirfabrikker i A. Rasmussens Bogtrykkeri, Ringkjøbing. Klichéerne er fra Hammerschmidt, Aarhus. Trykt i 400 eksemplarer.